

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΡΑΨΑΝΗΣ

Δημήτρης Σάββας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Παρουσιάζουμε σ' αυτό το τεύχος, το πρώτο, του περιοδικού του Συλλόγου δύο από τα έξι δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται στη Ραψάνη. Τα τραγούδια είναι παρμένα απ' τη συλλογή «Τραγούδια του Ολύμπου» του Αθ. Οικονομίδη. Γι' αυτό θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω λίγα πράγματα για τη ζωή αυτού του εκλεκτού και σεμνού ανθρώπου που το έργο του και οι συλλογές δημοτικών τραγουδιών αποτελούν μοναδική πηγή για όσους θέλουν ν' ασχοληθούν με τα δημοτικά τραγούδια του Ολύμπου.

Ο Αθανάσιος Κ. Οικονομίδης ήταν γιατρός λόγιος, βοτανολόγος και ποιητής. Γεννήθηκε στην Καρυά του Ολύμπου το 1865 και είχε άλλα τέσσερα αδέρφια.

Ο πατέρας του Κυριάκος Α. Οικονομίδης ευκατάστατος έμπορος και πλούχιος της Καρυάς καταγόταν απ' το Λιβάδι, της Ελασσόνας. Ο παππούς του γιατρού Αθ. Οικονομίδης ήταν αδελφός του Ιωάννου Οικονομίδη ή Πεζάρου μεγάλου δασκάλου του Γένους.

Ο Αθ. Οικονομίδης από μικρός έδειξε κλήση στα γράμματα. Γι' αυτό ύστερα απ' τις γυμνασιακές σπουδές του φεύγει για την Αθήνα όπου σπουδάζει γιατρός και παίρνει το δίπλωμα του το 1883.

Πότε ακριβώς άρχισε να συλλέγει τα πρώτα δημοτικά τραγούδια δεν είναι γνωστό. Πάντως από πολύ νωρίς είχε πλουτίσει την Συλλογή του, ώστε το 1881 εκδίδει την πρώτη του Συλλογή με έξοδα διαφόρων συνδρομητών.

Μετά τις σπουδές του ο Οικονομίδης επιστρέφει στην Θεσσαλία όπου εξασκεί το επάγγελμα του γιατρού στην Καρυά ως το 1912.

Απ' το γάμο του με την Κλεοπάτρα, την κόρη αποκτά τέσσερις κόρες: Την Κατίνα, τη Βικτώρια, την Αντιγόνη και την Αφροδίτη.

Μετά το 1912 θα εγκατασταθεί μόνιμα στο Δερελή (Γόννους). Μέχρι τα βαθιά του γεράματα (πέθανε το 1936), ο γιατρός Οικονομίδης μάζευε λαογραφικό υλικό και δημοτικά τραγούδια που έμειναν ανέκδοτα. Όλο αυτό το πολύτιμο λαογραφικό υλικό σωζόταν και μετά το θάνατο του στους Γόννους στα ράφια της πλούσιας βιβλιοθήκης του μέχρι που κάηκε από τους Γερμανούς μαζί με το σπίτι του το 1943.

Τα δημοτικά τραγούδια του τόπου μας υπήρξαν η ανόθευτη έκφραση της λαϊκής ψυχής. Ήταν η λαϊκή μούσα εκείνη που στιχουργούσε και μεγαλοποιούσε με τον απλό της τρόπο γεγονότα, καταστάσεις και συναισθήματα των απλών ανθρώπων. Και άλλες φορές πάλι υμνούσε τους ήρωες και τα πρόσωπα που έμειναν αλησμόνητα στη μνήμη του λαού μας λόγω του σημαντικού ρόλου που διαδραμάτισαν σε κάποια συνήθως ιστορικά γεγονότα.

Έτσι το δημοτικό τραγούδι δεν είναι μόνο ένα λογοτέχνημα. Είναι και μια ανεκτίμητης αξίας ιστορική πηγή που παρουσιάζει τα γεγονότα μέσα από την αντίληψη που έχουν γι' αυτά οι απλοί άνθρωποι που τα ζήσανε.

Αυτό θα συναντήσουμε στα τραγούδια που παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω και ειδικά στα τέσσερα πρώτα που αναφέρονται στην επανάσταση του Ολύμπου το 1878, την καταστροφή της Ραψάνης την ίδια χρονιά, καθώς και σε δυο οπλαρχηγούς τον Γεώργιο Ζαχέιλα και Θεμιστοκλή Δαμούζα που έδρασαν την περίοδο εκείνη.

Τα άλλα δυο τραγούδια αναφέρονται το ένα στο λοιμό (πανούκλα) που ενέσκυψε στη Ραψάνη και στον Τύρναβο το 1814 και είχαν σαν αποτέλεσμα να θρηνήσουν πολλά θύματα και το άλλο στον κλέφτη και την αδούλωτη ψυχή του.

Του Δημ. Σάββα

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ (1878)

Τρεις περδικούλες τόλεγαν, πικρά λαλούν και κλαίουν

Κι ο αητός από μακρυά, καθώταν και τους λέγει.

Γιατί περδίκια μου καλή μυργιολογιάς και κλαίεις;

Τι να σου πω χρυσέ μ' αητέ και τι να σ' ομολογήσω.

Μηγάρις είναι Άνοιξις, μηγάρις καλοκαίρι;

Ποιος να μ' αφήσει να χαρώ και να καλοκαρδίσω;

Εμαύρισ' η καρδούλα μου μαυρίσαν τα φτερά μου.

Μαυρίσανε τα νύχια μου, τα λιανοκόκκαλά μου.

Όπου πετώ βρίσκω φωτιά, μαύρους καπνούς κι αντάρα,

Κι όπου γυρίσω καίγομαι 'ς ταις φλόγαις μεσ' 'ς την λαύρα,

Στη Ράψανη και 'ς την Καρυά 'ς την δόλια την Πολύανα,
Βγαιν' ο καπνός σαν σύννεφο κ' η φλόγα σαν το κύμα,
φεγκοβολούν τα σύννεφα, κι όλος ο κόσμος καίει,
Τα σπίτια πέφτουν 'ς την φωτιά, το βγιό μέσα 'ς την φλόγα,
Η εκκλησιαίς γκρεμίζονται καίουν τα μοναστήρια,
Ο κόσμος παίρνει τα βουνά τρέχει μέσα 'ς τα χιόνια,
Για να γλυτώνει απ' το σπαθί π'τα τούρκικα τ' ασκέρια,
Ξυπόλητοι μες 'ς τη βροχή, ξυπόλητοι 'ς τον πάγο,
Χωρίς ψωμί, χωρίς φαγι, χωρίς φωτιά απ' το φόβο.
Αραχνη μάννα πάχει γνιό, παιδί 'ς την αγκαλιά της,
Φεύγει το χάρο του σπαθιού, π' το κρύο ξεψυχάει.
Τρέχ' απ' το βράχο σε βουνό 'πο ράχες σε λαγκάδια.
Κάλλια 'ς τον βράχο χάνεται παρά σε Τούρκων χέρια.
Το δάκρυ καίει τα κλαριά, το βουρκομένο κλάμμα,
Σκίζει την γη και ρεματιαίς, τρέχει ανταρτών το αίμα
Τ' ακούει ο αητός κ' εφώναξε κεφαλ' ανδρειωμένο.
Γι' αυτό είσαι 'ς τα νύχια μου ξεφτέρι ζηλεμένο.
Στον Αηλιά 'ς την Ράψανη μέσα 'ς το ρημοκλήσι,
Σ' είδα κομμένο κι έσκουζες αδέλφια σκοτωμένα
Και πάντεχα πως είσαι συ, μα είδα κι άλλα δύο
Και τάλεγγες για ιδέ καιρό που κόβουνε κεφάλια,
Τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάν' η γης χορτάρια.
Κεφάλι μου τι έκαμες και σέχουνε κομμένο;
Σαν Μ' ερωτάς χρυσέ μ' αετέ να σε το μαρτυρήσω.
Μπεζέρισα μεσ' 'ς την σκλαβιά και πήρα το τουφέκι,
Και πολεμούσα την Τουρκιά και Λευτεριά ζητούσα,
Εδώ 'ς τον γέρο Όλυμπο 'ς τον τόπο τον δικό μας
Ως κι οι γυναίκες πολεμούν και λευτεριά γυρεύουν
Και η Τουρκιά 'ς τον πόλεμο κι απάνω 'ς το τουφέκι
Μ' εσκότωσε και μ' έκαψε το μαύρο το κεφάλι.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΡΑΨΑΝΗΣ (1878)

Τα χιόνια πέφτουν 'ς τα κλαριά κι οι πάγοι 'ς τα λαγκάδια
Κι οι Τούρκοι πέφτουν 'ς τα χωριά και σφάζουν παλληκάρια,
Σαν τα κοράκια μαύριζαν σε σύννεφο βουρκώνουν,
Σ' τον Αηλιά 'ς την Ράψανη μέσα 'ς το ρημοκλήσι.
Τρία παλληκάρια κείτονται κορμιά δίχως κεφάλια,
Γέρο Ζαχείλας φώναζε από το μετερίζει.
Παιδιά βαστάτε πόλεμο βαστάτε το τουφέκι,
Να μην αφήσωμ' την Τουρκιά ν' ρθει να μας βαρέσει.
Μα ήταν οι μαύροι λιγοστοί δεν μπόραν να βαστάξουν
Εφτά χιλιάδες πλάκωσαν πεζούρα και καβάλλα,
Τα βόλια πέφτουν σαν βροχή, τα τόπια σαν χαλάζι,
Και τ' άρματα βροντοκοπούν κ' η λόγχαις 'ς τα τουφέκια.
Τέσσερες μέρες πολεμούν 'ς τη Ράψανη κλεισμένοι.
Μα η συντροφιά τον άφησε μ' ολιγοστούς και φεύγει,
Και πολεμά να σκοτωθεί παρά πο κει να φύγει.
Μπένουν οι Τούρκοι 'ς το χωριό και καίανε τα σπίτια,
Καίουνε ταις εκκλησιαίς, γκρεμίζουν τα σχολεία.
Σφάζουν ποιον έβρουν εμπροστά και πίσω δεν κοιτάζουν.
Ο κόσμος φεύγει 'ς τα βουνά και τα κλαριά γεμίζουν
Έχει για στρώμα το νερό και σκέπασμα το χιόνι,
Κλαίουν οι μάννες τα παιδιά και τα παιδιά τις μάννες
Κορίτσια για αγαπητικούς κι εκείνοι για κορίτσια.
Τα δάκρυα τρέχουν ρέματα, το αίμα τρέχει βρύση.
Ποιος να γεννή παρηγοριά, ποιος να το σταματήσει.